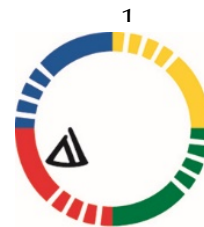

2019-11-28

dnr 5.2.1-2019-1465

Sámediggi
Sámedigge
Sámediggie
Saemiedigkie

Länsstyrelsen i Västerbottens län

vasterbotten@lansstyrelsen.se

Angående ansökan om bearbetningskoncession för Stekenjokk K nr 1 och Levi K nr 1 i Vilhelmina och Strömsunds kommuner
Ärendebeteckning 543-1734-2019

Bakgrund

Sametinget i Sverige är både en statlig myndighet och ett folkvalt samiskt parlament med syfte att förbättra de svenska samernas möjligheter som ursprungsfolk att bevara och utveckla sin kultur. Sametingets uppgift är att medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas – däribland renskötelsens intressen – vid utnyttjandet av mark och vatten.

Vilhelmina Mineral AB har ansökt om bearbetningskoncession för området Stekenjokk K nr 1 och Levi K nr 1 i Vilhelmina och Strömsunds kommuner. Förstahandsalternativet var att bryta, anrika och deponera på Stekenjokk men det har nu uteslutits och andrahandsalternativet innebär att brytning, grovkrossning och lastning sker under jord och transporteras sedan för anrikning och deponering i Joma, Norge. Ansökt verksamhet ligger inom Vilhelmina södra och Voernese samebyars åretruntmarker. Det är riksintresse för rennäringen i form av kärnområde och flyttled. Gruvverksamheten berör också ett norskt renbetesdistrikt Tjæhkere sijte. Sametinget har fått möjlighet att yttra sig och lämnar följande synpunkter.

Renskötseln i området

Området har under lång tid nyttjats för renskötsel vilket har präglat landskapet och kulturmiljön. Området som ansökan gäller utgör åretruntmarker för samebyarna Vilhelmina södra och Voernese. Det innebär att de har rätt att nyttja området året om, det är även utpekade som riksintresse för rennäringen enligt miljöbalken 3 kap § 5. Både i Sametingets kartmaterial i Renmark samt i samebyarnas yttranden kan man utläsa att området har flera olika funktioner: huvudkalvning, kalvning, märkning, slakt, brunst, uppsamling, skiljning, trivselland, flyttleder, svåra passager och anläggningar. Sametinget har valt att beskriva respektive funktion för att tydliggöra värdet av området. Ytorna har ingen exakt avgränsning utan anger det huvudsakliga området under normala förhållanden:

- Huvudkalvningsland är kärnområdet inom kalvningslandet där de flesta vajorna finns under normalåret.
- Kalvningsland är områden som vajorna återkommer till. Kalvningsland avser ett större område där vajorna finns spridda.

Cujuhus/adress	Telefodna/telefon	Fáksa/tefefax
Box 90, 981 22 GIRON/KIRUNA		
Besök: Adolf Hedinsvägen 58	0980 - 780 30 (växel)	0980 - 780 31
e-post: kansli@sametinget.se		
Org.nr.: 202100-4573		www.sametinget.se

- Brunstland är områden inom höstlandet dit sarvarna samlar vajorna för att betäcka dem.
- Uppsamling är områden som motsvarar de krav som ställs för att renskötare ska kunna samla ihop en renhjord. Dessa områden finns inom alla årstidsland. Sommartid samlas renarna till kalvmärkning eller flyttning till andra betesmarker, under hösten och vintern sker det inför slakt, skiljning och flyttning till vinterlanden och under våren sker samling inför skiljning och flyttning till vår och kalvningslanden. Uppsamlingsområden är marker dit renarna beger sig vid viss vindriktning och väderlek och där de sedan har benägenhet att stanna upp. Ett uppsamlingsområde kan vara både stort och litet.
- Trivselland är områden inom årstidslanden som är viktiga för renen. Dit söker sig renarna naturligt för bete och vila under en längre period. Dessa har betingelser i topografin och betet som gör att renarna trivs där.
- Flyttleder delas upp i två olika grupper: led och röjd led. Vissa leder används regelbundet och andra mer sällan. De flyttleder som används ofta är viktigast men även en tillfälligt nyttjad led kan vara viktig och kanske outhärlig ett år då förhållandena är sådana att alternativa flyttvägar saknas.
- Svåra passager. Vid förflyttningar mellan betesområden, både med samlad hjord, och vid strövbeting, är det ofta svårt att få renarna att passera till exempel vadställen, branta sluttningar, lands- och järnvägar, bebyggelse eller tät vegetation. Då kan små störningar medföra att renarna vägrar att flytta igenom passagen.
- Anläggningar är renskötselns fasta anläggningar till exempel renvaktarstugor, kåtor och hagar.

Det finns flera renskötselansläggningar i närheten som nyttjas vid bland annat kalvmärkning, slakt och skiljning. Det finns också ett renslakteri och renvaktarbostäder i närheten. Gruvverksamheten berör även flyttleder som inte är av riksintresse, en går längs Stekenjokkvägen och en går norr om gruvområdet och är konventionsflyttled enligt 1972 års renbeteskonvention.

För att renskötsel ska kunna bedrivas behövs betesområden som möter upp mot de varierande förutsättningar som näringen verkar under. Samebyarnas marker är betydelsefulla, de ska förvaltas och nyttjas med långsiktighet. Området är extra viktigt för renen under känsliga tider på året. Betesro för renen är viktigt året om men särskilt viktigt när renen bygger upp fettreserverna inför vintern och sedan för att hushålla med fettreserverna under vintern, på våren inför och under kalvning. Samebyarna beskriver att renskötseln förändrats bland annat på grund av kumulativa effekter och klimatet. De nyttjar åretruntmarkerna under längre tid än tidigare och betydelse av det här området har ökat. Värdet av detta trivselland och kalvningsland har ökat bland annat då renarna kommer till området tidigare på våren. Under år 2018 stannade man i området med renarna till i slutet av december.

Sametinget delar länsstyrelsens bedömning att det är ett område av central betydelse, ett av de absolut viktigaste kärnområdena för renskötseln i Västerbotten. Sametinget bedömer att det är ett nyckelområde och är ytterst viktigt med en total kvalitet som har avgörande

Cujuhus/adress	Telefvdna/telefon	Fåksa/telex
Box 90, 981 22 GIRON/KIRUNA		
Besök: Adolf Hedinsvägen 58	0980 - 780 30 (växel)	0980 - 780 31
e-post: kansli@sametinget.se		
Org.nr.: 202100-4573		www.sametinget.se

betydelse för möjligheterna att varaktigt bedriva rensköttsel inom Vilhelmina södra och Voernese sameby.

Sametinget anser att stor tyngd ska läggas vid samebyarnas åsikter eftersom samebyarna upparbetat kunskaperna om rensköttseln och är experter på hur naturresurserna nyttjas av renarna. Hos samerna finns traditionell kunskap om rensköttselutövandet, vidareförmedlat genom generationer och som fortfarande utövas. Sametinget anser att samebyarna ska ges möjlighet till muntlig dialog med Bergsstaten för att beskriva sin rensköttsel och så att beslutsunderlaget blir aktuellt utifrån renskötarnas kunskap.

Riksintresse

Inom varje sameby skall det finnas grundläggande förutsättningar för rennäringen. Detta innebär att det skall finnas en säker tillgång till åretruntmarker och vinterbetesmarker som har en avgörande betydelse för rennäringens bedrivande. Rensköttseln är beroende av flexibilitet då renen styrs av vädret och omgivande störningsfaktorer. Behovet av sammanhängande, alternativa och olika betesområden är särskild viktigt för renens välmående och renskötarens ekonomiska utfall.

Riksintresse rennäring ska ses i ett landskapsperspektiv eftersom det handlar om ett skydd för områden med olika ändamål som måste hänga ihop för att helheten ska fungera, så kallade funktionella samband. Det är av stor vikt att de funktionella sambanden mellan områdena inte görs obrukbara, så att renarna kan ströva fritt och vandra mellan de olika betesmarkområdena. Rensköttseln är en förutsättning för den samiska kulturen och riksintresseskyddet för rennäringen tillkom på grund av rennäringens svårigheter att hävda sig mot starka exploateringsintressen. Staten ska tillförsäkra att rensköttseln ska kunna fortsätta existera och då är markerna av den största betydelse.

Hela området utgör ett kärnområde av riksintresse och innehåller två svåra passager, en över Saxån och en över Stekenjokksvägen. Riksintresset är vår- och kalvningsland. Våren är en känslig tid för dräktiga vajor och nyfödda kalvar. Kalvmärkningsland under sommaren. Samling för kalvmärkning sker inom hela området till olika kalvmärkningsgårderna. Betesområde även under sommar och höst. Riksintresset fortsätter i Jämtlands län och är också ett kärnområde. Det omfattas till stora delar av trivselland, i de sydvästra delarna ett särskilt viktigt vinterbete. Vägen mellan Stekenjokk och Joma löper genom detta riksintresse. Flyttleden väster om som går runt gruvområdet och den öster om Stekenjokkvägen är av riksintresse för rennäringen.

Sametinget påminner om att rensköttseln ska garanteras utövande. Enligt 3 kap 5 § 2 st skall områden av riksintresse för rensköttseln skyddas mot åtgärder som påtagligt försvårar rennäringens bedrivande. Det är alltså effekterna av åtgärderna på riksintresseområdet som är avgörande i en bedömning om en verksamhet får komma till stånd eller inte.

Tidigare gruvverksamhet

Sametinget anser att det är tydligt från samebyarna att tidigare gruvverksamhet inte samexisterade med rensköttseln. Vägen gav stor markförlust, delad betesområden och skapade ökad turism. I och med att vägen byggdes blev tillgängligheten till Stekenjokk stor

Cujuhus/adress	Telefvdna/telefon	Fåksa/telefax
Box 90, 981 22 GIRON/KIRUNA		
Besök: Adolf Hedinsvägen 58	0980 - 780 30 (växel)	0980 - 780 31
e-post: kansli@sametinget.se		
Org.nr.: 202100-4573		www.sametinget.se

och idag används bland annat industriområdet som parkering för turism och friluftsliv. Det medför negativ påverkan än idag, även utan aktiv gruvverksamhet. Den tidigare gruvverksamheten medförde ökade arbetsinsatser, renarna stördes och kunde inte ströva fritt och inte beta i området, huvudflyttleden var tvungen att ändras och flyttning förbi gruvområdet blev mer arbetskrävande. Flyttled har än inte återgått till att kunna nyttjas. Renskötare uppgav att renarna undvek i stort sett hela nyckelområdet och endast strövreningar betade där. Det fanns en undvikelsezon på 2-5 km och markområde som förlorades uppgick till ca 3000 ha. Den erfarenheten ska tas med som beslutsunderlag. Betesområden är fortfarande förlorade på grund av efterbehandling, konstgjord sjö och sandflykt.

Inflytande

Samebyarna har rätt till inflytande och ska ha möjlighet att påverka besluten när mark inom det samiska traditionella området berörs. Exploatörer ska ha dialog direkt med berörda samer om planerade exploateringar. Sametinget anser inte att normerna uppfylls för att det ska anses som att samerna deltagit effektivt i samrådet:

- Samrådsförfarandet har varit omfattande och har resulterat i ett positivt stöd för åtgärden hos en majoritet av de rådfrågade.
- Samebyn ska få så mycket information om åtgärden att de kan fatta ett informerat beslut om projektet och om de så önskar lämna sitt "fritt och informerat samtycke".
- Samebyn ska ges möjlighet till ett effektivt deltagande och ett faktiskt inflytande. För att nå ett effektivt deltagande avses; tidsaspekten, ekonomiska resurser och att inga andra faktorer redan låst förutsättningarna.
- Den samiska kulturen och de samiska rättigheterna/folkrättsliga principer ska respekteras.

Sametinget uppfattar att dialog inte har skett mellan bolaget och samebyarna de senaste åren och särskilt inte inför bolagets kompletteringar under år 2019.

Myndigheter som fattar beslut som berör renskötseln inom renskötselområdet har ett ansvar för att aktivt främja samers möjlighet att behålla och utveckla den naturbetesbaserade renskötseln som en del av den samiska kulturen. Det är viktigt att myndigheter innan de fattar beslut som berör marken inom renskötselområdet ger samer möjlighet till inflytande över frågor som berör dem.

Sametinget anser samebyarnas yttrande från 2019-04-12 respektive 2019-04-15 ska beaktas. För att få ett fullständigt beslutsunderlag förespråkar Sametinget en muntlig dialog där båda samebyarna får redogöra för sitt renskötselår och nyttjandet av det aktuella området.

Gruvverksamhetens konsekvenser

Bolagets beskrivningar och bedömningar är från tidigare miljökonsekvensbeskrivning och kompletteringar. Anläggandet av gruvverksamheten kommer innebära konsekvenser för samebyarna under minst två år. Det kommer innebära ökad mänsklig aktivitet och fler transporter samt en ny kraftledning. Befintliga barriärer kommer förstärkas och nya barriärer kommer att bildas i landskapet. Sametinget bedömer att riksintresset för rennäringen påtagligt kommer försvåras redan under anläggningstiden.

Cujuhus/adress	Telefodna/telefon	Fákxa/telefax
Box 90, 981 22 GIRON/KIRUNA		
Besök: Adolf Hedinsvägen 58	0980 - 780 30 (växel)	0980 - 780 31
e-post: kansli@sametinget.se		
Org.nr.: 202100-4573		www.sametinget.se

Sametinget delar inte bolaget bedömning att konsekvenser för renskötseln inte kommer att undvikas då brytning och transport sker under november till maj. Som framgår är trycket på berörda samebyars renbetesmarker redan hårt med störningar från gruvverksamhet, vindkraft, infrastruktur med vägar och järnvägar, skotertrafik, friluftsliv, rovdjurstryck och skogsbruk. Renbetesmarkerna har minskat och fragmenterats. Detta har lett till att renens rörelsemönster påverkats. När renbetesmarkerna krymper uppstår ett ökat tryck på övriga betesmarker och samma marker måste användas under längre perioder, vilket ökar slitaget och påverkar betesmarkernas kvalitet och minskar samebyarnas möjlighet att alternera mellan områden för att långsiktigt hushålla med betesmarkerna.

Sametinget delar inte bolagets bedömning att mark som tas i anspråk endast är mindre områden inom tidigare påverkade industriområdet och att direkt betesförlust uteblir. En gruvverksamhet kommer behöva uppställningsytor och industriområde även ovan jord. Undvikelseeffekt i gruvområdet och längs transportväg av buller, damning och mänsklig aktivitet kommer uppstå. Transporter till och från gruvområdet med upp till 56 bilar per dygn och två transporter per timme kommer att förstärka den barriär som vägen utgör idag. Betesland och flyttleder skärs av ytterligare och manuell flytt samt fri strövning hindras. Enligt Rennäringslagen är det inte tillåtet att stänga av eller vidta åtgärder som väsentlig försämrar framkomligheten längs en flyttled. Utan gruvverksamhet är vägen öppen 6 juni till 15 oktober och med en gruvverksamhet kommer vägen att vara öppen året om. Det kommer även leda till att turism och friluftsliv kommer att öka i området under vintern och våren. Höga snövallar kommer blockera och hindra renarnas rörelser. Malmen kommer att damma och påverkar renbetet längs transportvägen.

Naturreseptatet Skåarnjas syftet kommer att påverkas negativt då en storslagen fjällmiljö med ett renbetespräglad fjällandskap ska bevaras. Renbete ska kunna bedrivas i området. Renskötseln är en nödvändighet för att bevara ett vidsträckt fjällandskap med stor artrikedom samt för att dämpa effekten av förbuskning. Samernas rätt att bedriva renskötsel är grundlagsskyddad. I den samiska traditionen har man under lång tid och på ett speciellt sätt förhållit sig till landskapet. Detta märks vid boplatser, renvallar, kalvmärkningsuddar, platser och naturformationer med speciella betydelser som t.ex. offerplatser, fångstgropar och sjöar. Kunnandet om landskapet ingår i den traditionella samiska kunskapen – *árbediehtu* – som beskriver kunskap både som information och som process och som förtydligar olika sätt att erhålla eller tillskansa sig kunskap. Det finns en grundläggande koppling mellan språk och traditionell kunskap i samband med biologisk mångfald. Förlust av biologisk mångfald och förstörelse av ekosystem innebär att relaterade språk och kunskaper försvinner. Samiskans ordrikedom när det gäller att exempelvis beskriva naturens utseende och olika sorters snö illustrerar hur sammankopplade språk, kultur och natur är. Språket är något av det mest centrala vid överföring och bevarande av *árbediehtu*. Därför är det viktigt att i brukandet av naturresurserna och förvaltandet av biologisk mångfald även beakta det samiska språket.

Konsekvenserna är mer långtgående än vad bolaget redovisar och påverkar även kommande generationer

Cujuhus/adress	Telefodvna/telefon	Fákxa/tefefax
Box 90, 981 22 GIRON/KIRUNA		
Besök: Adolf Hedinsvägen 58	0980 - 780 30 (växel)	0980 - 780 31
e-post: kansli@sametinget.se		
Org.nr.: 202100-4573		www.sametinget.se

Renskötselns sociala och kulturella betydelse

Renskötseln är en central del av i den samiska kulturen och är en traditionsbärare med stort symbolvärde. Renskötselarbetet innebär en stark social och kulturell samhörighet. Traditionellt är hela familjen – barn, kvinnor och män – involverade i alla verksamheter inom rennärningen och bidrar med olika typer av kombinerande sysselsättningar. De miljömässiga konsekvenserna av en exploatering har en mycket stark koppling till de kulturella och socioekonomiska effekterna för berörda samebyar. Enligt miljöbalken definieras begreppet miljö utifrån både ett biologiskt och ett socialt perspektiv. Miljöbalkens övergripande mål är att både människors hälsa och miljö ska skyddas mot skador och olägenheter. De senaste tio åren har flera studier om samers psykosociala hälsa uppmärksammat att ångest- och depressionssymptom är betydligt vanligare bland renskötare jämfört med andra norrländska män och kvinnor.¹ Samernas psykosociala hälsa måste därför beaktas och tas på allvar. Sametinget bedömer utifrån det allmänna rennäringsintresset att det inte kommer finnas möjlighet eller utrymme för kommande generationer att bedriva renskötsel som bygger på den traditionella naturbetesbaserade formen. Den traditionella kunskapen om renskötseln förs över från generation till generation och denna kunskap riskerar att försvinna om det inte finns förutsättningar för den yngre generationen att bedriva renskötsel. En gruvverksamhet i det aktuella området kan således leda till långtgående konsekvenser generationer framåt. De sociala och kulturella konsekvenserna behöver utvecklas och utredas ytterligare i miljökonsekvensbeskrivningen, då detta är värden som är avgörande för den samiska kulturen och livsmiljön.

Klimat

Det sker många och snabba förändringar inom samebyarna och alla kvarvarande marker är viktiga för renarna och blir allt viktigare i takt med ökad exploatering och förändringar i klimatet. Inom renskötseln märks klimatförändringarna redan av bland annat att vädret är mer varierat. Forskningen lyfter fram att konkurrerande markanvändning är en av de faktorer som har störst betydelse för renskötseln och att det även kommer att ha stor betydelse för effekterna av ett förändrat klimat. Vilket innebär att tillgången till olika betesmarker och flexibilitet att nyttja dem vid olika årstider och väderförhållanden är mycket viktigt för renskötselns klimatanpassningsmöjligheter.

Sametingets samlade bedömning

Sametinget bedömer att de kumulativa effekterna som uppstår av redan befintliga verksamheter, klimatförändringar och rovdjurstryck tillsammans med en ny gruvetablering i Stekenjokk och Levi, får stora konsekvenser för berörda samebyar och därmed påtagligt försvårar rennärningens bedrivande. Miljökonsekvensbeskrivningen är bristfällig och har bland annat inte belyst och tagit hänsyn till sociala och kulturella effekter av ansökt verksamhet tillräckligt. Beskrivning av effekter och konsekvenser på renskötseln i Norge saknas.

En gruvverksamhet med en beräknad livstid på cirka 15 år, med stora konsekvenser på renskötseln och övriga miljön, är inte att främja en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön. Sametinget menar att långsiktiga intressen, i detta fall

¹ https://www.sametinget.se/rapport_psykosocial_ohalsa

Cujuhus/adress	Telefodna/telefon	Fáksa/telefax
Box 90, 981 22 GIRON/KIRUNA		
Besök: Adolf Hedinsvägen 58	0980 - 780 30 (växel)	0980 - 780 31
e-post: kansli@sametinget.se		
Org.nr.: 202100-4573		www.sametinget.se

renskötsel, ska värderas högre än kortsiktigt vinsttänkande. En hållbar livsmiljö måste prioriteras med fokus på nutida och framtida generationers möjligheter till sin egen kultur, fysisk och psykisk hälsa samt att utöva och utveckla långsiktigt hållbara samiska näringar.

Gruvverksamheten ligger i kärnområde av riksintresse för rennäringen riskerar att omöjliggöra en ekonomisk bärkraftig och traditionell naturbetesbaserad renskötsel för berörd sameby. Transporterna kommer att förläggas inom områden av riksintresse för rennäringen och kommer att försvåra rennäringens bedrivande. Gruvetableringen riskerar även att påverka alla riksintresseområden runtomkring samt åretruntmarkernas funktion. Ansökt verksamhet med tillhörande anläggningar och infrastruktur påverkar den gröna infrastrukturen samt renarnas vandring, förutsättningar att nyttja området och flytt mellan betesområden. Utgångspunkten vid prövning av verksamheter inom renskötselområde där ska miljöbalkens försiktighetsprincip råda.

Frågan om renskötselns och den samiska kulturen förutsättningar ska sättas in i sitt sammanhang när det gäller marker som ursprungsbefolkningen traditionellt brukat samt brukar och enligt folkrättsliga principer har samerna rätt att avgöra om exploateringar ska ske eller inte.² Sametinget vill påminna om att statliga myndigheter har en skyldighet att främja det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla allmänintresset rennäring. Sverige ska leva upp till de uppsatta mål och de internationella konventioner som skrivits under.

Bearbetningskoncessionen för ansökt verksamhet i Stekenjokk och Levi ska avslås. Verksamheten kommer medföra påtaglig skada på renskötseln. Det inte finns villkor/försiktighetsåtgärder för att skydda det allmänna rennäringensintresset eller den enskilda renskötselrätten. Renskötseln ska ges företräde, då det är det intresse som på lämpligast sätt främjar en långsiktig hushållning av mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt. Sametinget bedömer att renskötseln i detta fall är den lämpligaste markanvändningen.

I Sametingets yttrande har avdelningschef Lars-Ove Sjajn beslutat efter föredragning av samhällsplanerare Anne Walkeapää, Rennäringsavdelningen.

² Free Prior and Informed Consent, FPIC